

drala Patriarhală din București, care a cunoscut în această perioadă o primă restaurare importantă³⁷. Aici se desfășurau momente liturgice de mare însemnătate și frumusețe, la care participau ierarhii Sfântului nostru Sinod, ierarhi din alte Biserici Ortodoxe, membrii Casei Regale a României și alte personalități culturale și politice ale vremii.

Albumele de epocă, dar și unele mai noi păstrează documente fotografice care prezintă aspecte de la diverse ceremonii liturgice la care slujea sau a participat Patriarhul Miron. Una dintre aceste fotografii³⁸ îl prezintă pe Patriarh ieșind de la serviciul divin, cu un chip adânc interiorizat, cu capul acoperit de camilafcă, plecat în smerenie, înveșmântat în strai monahal simplu, de culoare închisă, cu o pelerină care lasă să se vadă ornatele patriarhale și cu mâinile împreunate, ținând la încheietura stângă un șirag scurt de metanii. Înfățișarea Patriarhului respiră pacea și liniștea căpătate la rugăciune, semn cert că în sufletul său harul primit la rugăciune biruise vălmășagul de gânduri și probleme pe care le nasc marile îndatoriri ale unui om cu multe demnități publice și ascultări eclesiale. Este un model viu și grăitor, care străbate secolul de la acel moment și până azi, valabil pentru orice preot care așa trebuie să iasă din vuietul slujirii liturgice „mulțumind lui Dumnezeu pentru toate și ducându-se întru ale lui”³⁹. Albumul citat aici prezintă o serie întreagă de fotografii, de la diferite ceremonii și slujbe, în care se poate distinge imediat prezența ritoasă a ierarhilor și preoților, în frunte cu Patriarhul lor, perfectă ordine liturgică și - după chipuri – disponibilitatea și angajarea tuturor în susținerea respectivelor evenimente.

Între multele exprimări privind slujirea liturgică „după rânduială” pe care le-am întâlnit în referințele bibliografice parcurse pentru realizarea studiului de față, am întâlnit următorul pasaj inedit, referitor la un moment-cheie din viața Regelui Mihai I al României, ceremonialul liturgic fiind condus exemplar de însuși Mitropolitul Primat Miron:

37. Arhim. Paisie TEODORESCU, *Reședința Patriarhală. Istorie și artă*, Editura Basilica, București, 2018, pp. 152-162.

38. *** *Patriarhii României. 100 de ani. Evocări omagiale*, Editura Basilica, București, 2025, p. 46.

39. *** *Liturghier*, ed. cit., pp. 202, 282 și 330.

„[...] 9/22.I. (1922). Am botezat pe Prințul Mihai. Toți preoții au citit slujba lepădării în altă sală. Un preot, starețul de la Sinaia, Dionisie a citit o rugăciune tare, ceilalți pe celelalte, în taină. Apoi lepăd(ările), Crezul etc. au durat 10 min. Până atunci, eu cu alți doi preoți și doi diaconi am făcut sfințirea apei. S-a cetit mult în taină. Micul Mihai n-a plâns deloc, a fost foarte bun. În apă i-a plăcut. Puțin a fost surprins de cufundare. Înainte de cufundare, ridicându-l în sus, l-am arătat publicului distins prezent, exclamând: «Botează-se robul lui Dumnezeu, Prințul Mihai...». Apoi l-am dat preotului Negulescu, de la Biserica Braniște, să-l cufunde, punând eu mâna pe capul băiatului. Negulescu are bună deprindere. Când l-am miruit, era așa atent, că se uita cu ochisorii după mâna mea. După otpust am exclamat: «Trăiască prințisorul nostru, Mihai!». Toată asistența aclama. Corul cânta «Mulți ani trăiască!» [...]»⁴⁰.

În același an, Patriarhul Miron avea să gestioneze, din punct de vedere bisericesc, un al doilea eveniment major, unic în istoria României moderne: încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria, la Alba Iulia, în 15/28 octombrie 1922. În acord cu biroul de protocol al Casei Regale a României, Patriarhul a redactat personal un ceremonial liturgic special, pe care l-a publicat într-o filadă sub titlul *Rânduiala Doxologiei din prilejul Încoronării Majestăților lor Regelui Ferdinand și a Reginei Maria. Întocmită în partea sa bisericească de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat dr. Miron Cristea*⁴¹. Deși rânduiala liturgică (tipic și rugăciuni) redactată de Patriarh a cunoscut în fapt unele adaptări la context⁴², ceremonia a decurs frumos și a fost

40. † Elie MIRON CRISTEA, *Note ascunse. Însemnări personale (1895 - 1937)...*, p. 56.

41. *Rânduiala Doxologiei din prilejul Încoronării Majestăților lor Regelui Ferdinand și a Reginei Maria. Întocmită în partea sa bisericească de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Primat dr. Miron Cristea*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1922, 28 pp.

42. Despre acest lucru, Patriarhul avea să consemneze în jurnalul său personal: „[...] Eu am apărut tipicul cât privește Biserica; iar în ce privește chestiile publice «aveți dreptul să dispuneți», dar a se reduce la nimic n-am admis, deși i-am asigurat că nu-i «Taina Mirului» aplicată unui catolic, ci o ungere exclusiv regală – pentru care am proiectat sfințirea untului de lemn chiar în cadrele slujbei de încoronare, la vederea tuturor. N-au admis-o. Arătând că atunci slujba devine prea scurtă și ne va imputa lumea că am făcut un lucru superficial, au acceptat părerea mea ca să intercalăm acolo «sfințirea coroanei reginei, care-i nesfințită, nouă» [...]” – în: † Elie Mi-

impresionantă⁴³, arătând lumii întregi o Românie condusă de un Rege și o Regină aflați în cinstirea poporului ca și ceilalți suverani ai lumii în țările lor și o Biserică Ortodoxă Română puternică și capabilă să redea întregii creștinătăți scilipiri din strălucirea „Bizanțului de după Bizanț“, în mijlocul unui popor demn și al unui cler plin de fervoare⁴⁴.

La 1 noiembrie 1925, la Catedrala Patriarhală din București se desfășura un eveniment referențial în istoria Bisericii Ortodoxe Române Autocefale: învestirea Mitropolitului Primat Miron Cristea ca Patriarh al României. Delegațiile tuturor Bisericilor Ortodoxe din lume au putut participa la un ceremonial liturgic impecabil, dublat de un protocol patriarhal fără greș, iar reprezentanții multora dintre guvernele europene ale vremii și ai unor alte Biserici și culte au asistat la un eveniment pe care chiar realizatorul său l-a caracterizat ca fiind „ceva grandios [...] o procesiune neuitată“⁴⁵. La eveniment au participat sute de mii de creștini și întregul cler al capitalei, la care s-au adăugat delegații de clerici și mireni din toate eparhiile, toți luând aminte la demnitatea și recunoașterea întregii Ortodoxii pe care le primise Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

RON CRISTEA, *Note ascunse. Însemnări personale...*, p. 63. Textul lasă să se înțeleagă multe aspecte discrete ce stau în spatele fastuosului ceremonial al Încoronării, care a uimit Europa vremii și care impresionează până azi pe toți cei care își dau zăbava să studieze atent fotografiile de arhivă.

43. Despre acest eveniment indic doar câteva lucrări referențiale: Constantin I. STAN, *Regele Ferdinand I, „Întregitorul“ (1915-1927)*, Editura Paideia, București, 2003, îndeosebi pp. 167-168; MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI, *90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, 160 pp.; MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ, *Ferdinand I, Regele Întregitor de Țară*, Sinaia, 2017, 360 pp. (îndeosebi pp. 176-183); MUZEUL NAȚIONAL PELEȘ, *Familia Regală și Marea Unire*, Sinaia, 2018, 144 pp. (îndeosebi pp. 110-130); adaug și studiul mitropolitului dr. Antonie PLĂMĂDEALĂ, „Încoronarea din 1922, de la Alba Iulia, ca simbol al reîntregirii neamului, în «Memoriile lui Miron Cristea»“, în: *Îndrumător bisericesc pe anul de la Hristos 1993*, Tiparul Tipografiei Eparhiale, Sibiu, 1993, îndeosebi pp. 196-199.

44. Despre această ceremonie am scris un capitol analitic distinct („Încoronarea Regelui Ferdinand I al României. 15 octombrie 1922”), în studiul „O rânduială liturgică rară: slujba încoronării”, în: Pr. Lucian Vasile PETROAIA, *Lex orandi. Studii de teologie liturgică*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2021, pp. 330-341.

45. † Elie MIRON CRISTEA, *Note ascunse. Însemnări personale...*, p. 99.

Este locul a aminti aici un detaliu care leagă evenimentul acestei investiții de Eparhia Dunării de Jos: în baza legăturii duhovnicești mai vechi cu mitropolitul Pimen Georgescu al Moldovei (între anii 1902-1909 episcop al Dunării de Jos), Patriarhul îi trimite la Iași un mesaj scris, prin care îi cere să se exprime asupra ritualului liturgic pe care îl întocmise pentru investirea sa patriarhală, care „nu trebuie să semene cu rânduiala hirotoniei”; și, întrucât bijutierul unde comandase un set de ornate noi nu respectase termenul de finalizare stabilit, îi cere prietenului său de la Iași „o cruce și un engolpion ca pe timpul de un ceas să mi le așez pe grumaz, lângă engolpionul meu”. Mitropolitul Pimen a scris pe colțul din dreapta al scrisorii de solicitare: „Am împrumutat Î.P.S. Patriarh engolpionul și crucea cu diamante, cu care am fost la investitura regală. † Pimen”⁴⁶. Iată un detaliu care sugerează atenția maximă pe care Patriarhul a acordat-o evenimentului investiției sale, pe care îl recepta ca pe un moment de sfințenie ce trebuia cinstit cu o pregătire specială, întrucât marca în viața sa, totodată și în viața Bisericii, un nou început în slujire și păstorie.

Toate cele trei evenimente despre care am vorbit mai sus sunt modele desăvârșite de slujire, de la care preoțimea din vremea aceea, dar și din prezent a învățat / învață că lumina și harul lui Dumnezeu strălucesc în lume prin Biserică și coboară sfinților în suflete doar când diataxele liturgice sunt respectate întru totul. Mai întâi, preotul trebuie să slujească Sfânta Liturghie și Sfintele Taine cu frică și cu cutremur, pregătit pentru economisirea cu cât mai multă vrednicie a harului pe care acestea îl revarsă de la Dumnezeu, prin sfințitul slujitor, în persoana primitorului. În al doilea rând, trebuie luat aminte la felul în care trebuie cinstită stăpânirea țării și „mai marii orașelor și ai satelor”, ca unii care sunt de Dumnezeu rânduiți (Rm 13:1-2). Și, în al treilea rând, Patriarhul Miron dă pildă despre cum trebuie cinstite ziua hirotoniei și alte momente importante, cu semnificații duhovnicești, din viața de preot: prin slujirea Sfintei Liturghii, cu jertfă de mulțumire și prin

46. Scrisoare din data de 22 octombrie 1925, adresată de Mitropolitul Primat Miron, mitropolitului Pimen al Moldovei, în Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Dosar nr. 160 / 1925, filă nenumotată.

chemarea altor împreună-rugători, care să devină părtași la bucuria personală ce devine, astfel, comunională și eclesială.

Direct legată de slujirea liturgică se afla problema predicii și catehezei, întrucât mulți dintre preoți nu își îndeplineau această datorie. Pe un ton extrem de hotărât, Patriarhul cere preoților să exerseze, să se pregătească bine și să susțină consecvent cuvenitele omilii duminicale, panegirice la praznice și la sărbătorile sfinților, pareneze prilejuite de diverse evenimente parohiale și scurte cateheze dogmatice, morale, liturgice:

„[...] Amvoanele bisericilor noastre în multe locuri au început a învia. Mulți preoți predică destul de des. Pilda acestora trebuie să îndemne pe toți, ca să-i urmeze. Deși nu aștept ca în Biserica noastră cu rit plin de atâta sublimă, instructivă și edificatoare poezie religioasă, predica să devie aceea ce este d. e. la confesiunile reformate – fără rit. Totuși apelez de astă dată, de la acest loc, la preoțimea noastră, ca – în educarea religioasă a credincioșilor – să cultive toți – barem în o anumită măsură – și predica, căci Biserica noastră, tocmai spre a fi mântuitoare, este și trebuie să fie și învățătoare, adică după cuvântul evanghelistului Matei «lumina» Bisericii nu-i iertat a să pune sub obroc, ci trebuie «să lumineze tuturor» și celace «va învăța, să va chema mare întru împărăția cerurilor». Și – fiindcă nu fiecărui preot i s-a dat darul a fi și orator – să reînvie unii vechiul «Chiriacodromion» [...]»⁴⁷.

„[...] amvonul trebuie să învie nu numai în unele biserici, ci pretutindenea, și duh convingător trebuie să iasă din gura lui. Preoții trebuie mai mult ca orișicând să se năzuiască a se înzestra cu toate cunoștințele de lipsă întru combaterea relelor, vițiilor și scăderilor ce se vor ivi. Cei ce n-au înșiși darul și priceperea a-și pregăti cuvântările, să consulte colecțiile de cuvântări ale scriitorilor noștri mai buni. Apoi întru sprijinirea muncii lor să procure și să ofere credincioșilor scrieri religioase sau cari conțin alte învățături sănătoase; cu un cuvânt, să le deie lectură bună [...]»⁴⁸.

Insistă ca toate cuvântările bisericesti să fie susținute în „frumosul grai românesc” și să evite „pecinginea neologismelor”⁴⁹. Apelul la *Ca-*

47. Dr. Elie Miron CRISTEA, *Cuvântarea de la deschiderea sinodului eparhial din 1917*, în: *Pastorale și cuvântări...*, vol. 2, pp. 297-298.

48. Dr. Elie Miron CRISTEA, *Cuvântarea de la deschiderea sinodului eparhial din 1918*, în: *Pastorale și cuvântări...*, vol. 2, pp. 301-302.

49. † Patriarhul Miron CRISTEA, „Îndemn către clerul Bisericii Ortodoxe Române de a vorbi în limba poporului. 1937”, în: *Pastorale, predici și cuvântări...*, vol. 5, pp. 236-239.

zanie sau *Chiriadromion* și folosirea unor modele omiletice tipărite sunt, desigur, forme prin care preoții fără mare talent oratoric puteau să își îndeplinească datoria de propovăduitori ai Evangheliei Domnului Hristos.

Una dintre direcțiile misionare pe care Patriarhul le-a lansat și le-a susținut prin scrieri bine întocmite este lupta pe care preoțimea trebuie să o ducă împotriva unor vicii ce înrobesc pe unii dintre creștini. În perioada în care mulți clerici preocupați de pastorație și misiune scriau pe aceste teme, Patriarhul Miron vine în întâmpinarea celor mai râvnitori dintre preoți cu o bibliografie misionar-pastorală bine tematizată din opera sa scrisă: „Predică despre sudalme”⁵⁰, „Împotriva beției”⁵¹, „Predici despre ură, mânie, răzbunare, contra înjurăturilor de cele sfinte și despre praznicul mamelor”⁵², „Pastorală pentru îndemn la liniște, pace, bună frățietate și supunere față de legi și autoritate. Și rânduiala rugăciunilor pentru dezlegare de jurăminte”⁵³. Acestora le adaugă două ediții ale „Cărții de rugăciuni pentru tot românul”⁵⁴, întrucât știa că unde neputința omenească este prea mare, acolo poartă harul lui Dumnezeu ca rod al rugăciunii curate. Nu a uitat nici de problema calendarului, iscată în Ortodoxia românească de reforma astronomică din 1923; cu tact și apelând la toate argumentele posibile (istorice, matematice, astronomice, teologice), Patriarhul lămurește

50. Tipografia Diecezană, Sibiu, 1908, 10 pp. Împreună cu predica împotriva alcoolismului a fost publicată în *Pastorale și cuvântări ținute de Înalt Prea Sfinția Sa Domn Domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1938, vol. 4, pp. 74-85, respectiv pp. 13-29.

51. Tipografia Cărților Bisericești, București, 1924, 39 pp., nr. 3, în colecția „Biblioteca Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române”, și retipărită în tiraj de masă în 1935, în Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române cu subtitlul *Carte Pastorală în contra alcoolismului și a beției*. Ediția 1935 conține un volum important de informații din diverse domenii (medical, psihologic, juridic, moral-etic), transformate de autor în argumente împotriva acestui viciu.

52. Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1931, 51 pp.

53. Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1938, 8 pp.

54. Titlul complet *Carte de rugăciuni pentru tot românul, întocmită de I.P.S. Miron Cristea*, Tipografia Cărților Bisericești, București, ¹1922, 149 pp. și ²1936, 199 pp.

problema într-un limbaj accesibil poporului de rând prin broșura „Lămuriri asupra calendarului. Lucrare pentru popor cetită de Înalt Prea Sfințitul Patriarh Doctorul Miron Cristea, care a găsit-o bună și instructivă pentru tineretul școlar și sătenii cărturari”⁵⁵. Preoții, aflați în prima linie în multe dispute iscate pe această temă, în epocă, au primit - prin studiul Patriarhului privind calendarul – un șir întreg de argumente pentru susținerea înnoirii necesare și așteptate în Biserică.

În chip special, în legătură cu pastorația copiilor și a tinerilor, de la Patriarhul Miron a rămas memoriul intitulat „Educația tinerilor”, pe care l-a redactat personal și l-a înaintat „autorităților superioare și șefilor de partide politice”⁵⁶. Marșând pe ideea că școala românească dă copiilor și tinerilor doar instrucție și nu educație, acest document atinge o serie întreagă de probleme legate de formarea spiritual-intelectuală completă a tineretului român interbelic, probleme cărora încearcă a le găsi soluții. Dintre acestea rețin aici revizuirea programelor școlare și înnoirea manualelor de religie, perfecționarea metodei de predare a disciplinei Religie la toate nivelurile preuniversitare⁵⁷, înființarea de paraclise în școlile și liceele mai mari, ferirea tineretului de imoralitate prin programe misionare coerente, voluntariat creștin și lecturi formative. Este evident că în acest proiect general îndreptat spre tineret, preoțimea juca un rol misionar-pastoral-educational esențial.

Nici soțiile preoților nu au fost uitate în gândirea pastorală a Patriarhului, iar pe preoți i-a constituit în grupuri pastoral-misionare, la mănăstiri, în cadrul cărora deprindeau slujirea Sfintei Liturghii în sobor, după care se desfășurau dialoguri duhovnicești și dezbateri:

„[...] A sfătuit soțiile de preoți să dea tributul lor. A rânduit pe preoți în cercuri pastorale, pentru a strânge credincioșii sub aripa Bisericii cu

55. Tipografie – Litografie – Legătorie Orghidan, Brăila, 1926, 49 pp.

56. Editura Institutului Biblic al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1934, 16 pp. (filadă). Publicată și în + Patriarhul Miron CRISTEA, *Pastorale, predici și cuvântări ținute de Înalt Prea Sfinția Sa Domn Domn dr. Miron Cristea, Patriarh al României*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1939, vol. 6, pp. 134-144.

57. Amintesc aici de marele congres al profesorilor de Religie (Mănăstirea Dealu, 1934), la care Patriarhul a ținut o amplă „Cuvântare”, programatică, publicată în *Pastorale, predici și cuvântări...*, vol. 6, pp. 148-156.

slujbe, la predici și cântare. A îndemnat preoții să meargă în mănăstire, la «retrageri spirituale», cu slujbă și meditație. A strâns misionarii la sfaturi în congrese. O sumă de lucrări cu foarte multe roade [...]»⁵⁸.

Această sugestie avea să fie preluată de Patriarhul Justinian și transformată în program național de cursuri pentru pregătirea clerului, într-o formă mult optimizată funcțional, care a evoluat până în prezent.

Slujirea liturgică și misiunea prin cuvânt puteau fi prelungite în popor prin ceea ce Patriarhul numea „opera samariteană sau caritativă”. În „Principiile fundamentale” pe care le trasează în vederea organizării Bisericii, ca mitropolit primat avea în vedere formarea de „subconsilii parohiale”, alcătuite din creștine, sub coordonarea preoților slujitori, care să se ocupe sistematic de

„[...] îngrijirea orfanilor din parohie; îmbrăcarea copiilor săraci de la școli [...]; cercetarea bolnavilor din spitale [...]; înființarea de cămine și azile de tot soiul; orice alte lucrări de caritate publică [...] care ținesc a ajutarea Biserica întru împlinirea frumoasei, dar grelei sale misiuni [...]»⁵⁹.

Nu era nimic absolut nou în aceste principii. Temeluite pe cuvântul Evangheliei, Biserica le împlinea încă din perioada apostolică, iar în spațiul românesc putem vorbi de filantropie generoasă și bine organizată în mănăstiri încă din secolele XVI-XVII. Patriarhul Miron dorea însă o „vasiliadă românească”, un sistem de instituții bisericești care să preia parte însemnată din problematica socială atât de diversă și dificilă în Regatul României, în anii de după Primul Război Mondial. A reușit parțial, prin câteva proiecte care au luat contur atunci⁶⁰ și au

58. Protos. Teofil IONESCU, „Patriarhul Miron, povățuitor și ctitor al asociațiilor creștine”, în: *Ierarhul Miron Cristea, Patriarhul Marii Uniri...*, p. 39.

59. † Elie Miron CRISTEA, Mitropolit Primat, *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române din Regatul Unit...*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1920, p. 17 republicat în: † Miron CRISTEA, *Principii și lămuriri. Opera omnia*, Gh. BUZATU (ed), TIPOMoldova, Iași, 2012, pp. 3-44.

60. Amintesc aici câteva: a) Coordonarea de colecte în bani, alimente și efecte – „Pastorală pentru strângerea mijloacelor necesare ajutorării celor săraci”, în: *Pastorale și cuvântări...*, vol. 4, pp. 56-57; b) Înființarea cantinei Centrului Patriarhal, la care primeau masă caldă, zilnic, „50 de săraci și șomeri” – „Cuvântare la inaugurarea cantinei «Mila Creștină» a Sfintei Patriarhii. 1934”, în: *Pastorale, predici și cuvântări...*, vol. 5, pp. 167-168; c) Înființarea „Casei Clerului Ortodox”, care nu era „o bancă, pentru a aduce foloase bănești, ci o Casă de ajutor cu caracter sama-

continuat ani buni, până în timpul păstoririi Patriarhilor Nicodim și Justinian. Cel care realizează cel mai bine pus la punct, coerent și eficient sistem de asistență socială – filantropie, de proporții naționale (cu peste 850 de instituții specializate), făcând din Biserica Ortodoxă cel mai puternic furnizor de servicii sociale din România tuturor timpurilor este Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, dar despre acest aspect al slujirii preoțești în timpul patriarhatului Preafericirii Sale voi face analizele și sintezele de rigoare într-un studiu special.

Cultura preotului

Teologia și slujirea au trebuință de mistagogie, întrucât – afirma adesea Patriarhul – „Biserica noastră nu e numai rituală, ci și învățătoare”⁶¹. Tainele învățăturii de credință creștină ortodoxă și rânduielile sfintelor slujbe trebuie „descifrate” credincioșilor, prin cateheză dogmatică și liturgică, iar acestea sunt cel mai eficiente atunci când catehetul folosește, ca un alt gen de „ancilla theologiae”, marea cultură, universală și românească, laică și sacră.

Patriarhul Miron era promotorul și apărătorul preotului cult. Și model pentru acesta. Atitudinea sa provenea din propria-i pregătire multilaterală. Avea un bun bagaj de literatură clasică și cunoștea limba latină (dobândite la Liceul din Năsăud). Deprinsese din copilărie iscusința și bucuria scrisului (la Gimnaziul Superior din Năsăud), apoi se lansase ca jurnalist încă din adolescență (corespondent la mai multe ziare și reviste din Ardeal, dar și de la București sau din Budapesta). Era pasionat de folclor și iubitor de tradițiile românești, în tinerețe făcând cercetare pe teren, elaborând mai multe studii originale și pu-

ritean” – „Cuvântare rostită la adunarea generală a Casei Clerului Ortodox. 1934”, în: *Pastorale, predici și cuvântări...*, vol. 5, p. 179; d) Înființarea Societății „Ocrotirea orfanilor de război”, despre care am amintit deja – „Cuvântare rostită la deschiderea Congresului Societății «Ocrotirea orfanilor de război»”, în: *Cuvântări ținute de Înalt Prea Sfinția Sa, Domnul Domn Dr. Miron Cristea, Mitropolit Primat al României...*, vol. 3, pp. 153-157.

61. † Elie Miron CRISTEA, Mitropolit Primat, „Cuvânt pastoral către preoți. Preoții și mișcările culturale”, în: *Cuvântări ținute de Înalt Prea Sfinția Sa, Domnul Domn Dr. Miron Cristea, Mitropolit Primat al României...*, vol. 3, p. 227.

blicându-le cu scopul popularizării acestui mare tezaur național⁶². Aprofundase Teologia și elemente de retorică (în Seminarul Teologic mitropolitan de la Sibiu), exersase lucrarea pedagogică cu tinerii și copiii (ca învățător și director de școală la Orăștie) și studiasse Filosofia și Literele la Universitatea din Budapesta. Teza sa de doctorat, închinată poetului nostru național Mihai Eminescu⁶³ a fost încununarea parcursului său formativ. Nu în ultimul rând, subliniez că vorbea fluent limbile maghiară și germană și bine limba franceză. Este de la sine înțeles că un om atât de pregătit, care a fost rânduit de Dumnezeu să conducă o vreme Biserica neamului nostru, să își dorească a avea preoți⁶⁴ și ierarhi cât mai bine formați, însuși oferindu-se ca model de travaliu intelectual și de devenire pe principii meritocratice autentice. Din acest imbold izvorăște imperioasa sa chemare:

„[...] Cer preoților, învățătorilor, fruntașilor și tuturor dascălilor firești ai poporului să se străduiască a-și câștiga mai întâi ei înșiși o cultură cât mai temeinică, pătrunsă de pecetea creștinismul și de tradițiile Bisericii noastre îndeosebi“ [...]”⁶⁵.

Proiectul său de culturalizare a clerului și de catehizare a poporului se leagă direct de strategia pentru școlile teologice, despre care am vorbit în subcapitolul anterior, dar fusese pregătit și prin alte programe culturale de anvergură, în care se implicase. De pildă, într-o primă

62. Mă refer la volumul publicat de el sub titlul *Proverbe, maxime, asemănări și idiotisme, colectate din graiul românilor din Transilvania*, Tipografia Arhiediecezană, Sibiu, 1901. Mai nou, se poate vedea și articolul Danielei ȘONTICĂ, „Versuri populare culese de Patriarhul Miron Cristea“, în: *Ziarul Lumina*, 17 octombrie 2015, la temă.

63. Publicată de curând sub titlul *Eminescu – viața și opera. Studiu asupra unor creații mai noi din literatura română*, Editura Basilica, București, 2019, 112 pp.

64. Într-o sinceritate absolută, cu ocazia unui eveniment public se exprima astfel, în legătură cu nivelul cultural și cu starea duhovnicească ale preoțimii noastre, în anii 1930: „Avem 10 mii de preoți, și cu durere trebuie să constatăm că abia o parte e la înălțimea misiunii; iar cealaltă parte e lipsită de acele calități sufletești care să justifice cuvântul «părinte», cu care drept-credinciosul se adresează preotului, ca tatălui său“ – † Patriarhul Miron CRISTEA, „Cuvântare la sărbătorirea a 64 de ani de la înființarea Seminarului «Nifon Mitropolitul». 1936“, în: *Pastorale, predici și cuvântări...*, vol. 5, p. 228.

65. † Elie Miron CRISTEA, preluare de la pr. Gheorghe COTOȘMAN, „Înfăptuirile Patriarhului Miron ca episcop în Banat“, în: *Ierarhul Miron Cristea, Patriarhul Marii Uniri...*, p. 80.

etapă a vieții sale, activitatea lui în cadrul ASTREI a avut ca obiectiv principal emanciparea poporului prin cultura română, iar exprimarea sa la aniversarea de 50 de ani de existență a acestui for care a salvat românismul și Ortodoxia în Ardeal este clară:

„[...] Episcopatul român își îndeplinește o sfântă datorie când a hotărât să se prezinte în corpore acolo unde credincioase bisericile române s-au întrunit sub stindardul culturii naționale. Unde se adună doi sau trei români în numele culturii noastre, avem datoria sfântă să fim și noi de față, căci misiunea Bisericii Române nu este numai mântuirea vecinică a sufletului credincioșilor noștri, nu numai cultivarea virtuților creștinești și cetățenești, ci și mântuirea vremelnică a poporului nostru prin armele luminii și ale culturii românești [...]. Am făcut-o aceasta ca să arătăm tuturor fiilor Bisericii Române că numai înrolându-ne de la vlădică la opincă în munca pentru cultura românească, întemeiată pe vechile tradiții bisericești – putem asigura viitorul poporului nostru, așteptând ca exemplul nostru să fie un simbol, un îndemn puternic pentru toți credincioșii noștri de a pune la o parte, când e vorba de cultura poporului nostru, orice fel de separatism, orice susceptibilități, căci în această privință nu putem admite decât o singură cale: de a ne întrece la fapte bune unii pe alții [...]”⁶⁶.

Când rostea aceste cuvinte era tânăr episcop de Caransebeș; el invita astfel românii la o competiție de „luminare la minte”, la care apoi, ca Patriarh, avea să cheme clericii din întreaga Biserică Ortodoxă Română, tocmai în vederea creșterii calității prestației lor liturgice, omiletice-catehetice, didactice, pastoral-misionare, prin valoare culturală personală reală.

Primul proiect pe care l-a lansat și susținut prin propria-i persoană a fost cel de schimbare a imaginii clerului (chipul și ținuta preotului) și de schimbare a „interfeței cultului” (textul liturgic). Preotul cu chip armonios și cu veșmintele luminoase este mult mai convingător, după cum monahul care a fost o istorie întreagă apărător al limbii și identității românești poate fi mai lesne înțeles, acceptat și poziționat axiologic și societal, când este luminat la minte. Acest efort pentru schimbarea de imagine (în fond de mentalitate) a fost remarcat rapid de cei din lumea bună a vremii:

66. † Elie MIRON CRISTEA, Episcop al Caransebeșului, preluare de la Ilie ȘANDRU, Valentin BORDA, *Un nume pentru istorie – Patriarhul Elie Miron Cristea...*, p. 86.

„[...] Desigur că șuvițele de păr prea lungi, bărbile încâlcite sau slăvonismele erau sortite să dispară fără a lăsa prea multe regrete. «Poporul» putea înlocui «norodul», «binecuvântarea», «blagoslovenia» și «tradiția», «predania». Pe lângă aceste schimbări de pură formă, erau altele mult mai importante ce trebuiau înfăptuite, care cereau sentimentul justeii măsurii, dar și o voință tenace unită cu o mlădiere pe care prea puțini le posedă [...]»⁶⁷;

„[...] Cu toate prigoanele, poporul nostru n-a rămas fără păstori, căci dacă căile de drumul mare erau păzite, călugării au cunoscut cărările ferite de prin codri și au continuat să țină legătura și trează credința cea adevărată. Prin munca și apostolia acestor modești călugări ni s-a păstrat credința. Aceasta e însemnătatea cea mare a fostelor mănăstiri și a călugărilor din ele [...]»⁶⁸.

Tensiunea dialectică dintre modernitate / modernizare și tradiție / tradiționalism, asumată, îi oferea Patriarhului Miron prilejul de a-și arăta arta armonizării extremelor, definită cândva de Nicolaus Cusanus drept „coincidentia oppositorum”. Modernizarea prudentă și măsurată a exteriorului (chipul, înfățișarea, uniforma) presupunea un „update al minții”, totodată și menținerea liniei tradiționale a rostului de preot⁶⁹; deci preotului i se cerea mobilare intelectuală prin cultu-

67. Constantin C. STOICESCU, „Patriarhul Miron”, în: *Ierarhul Miron Cristea, Patriarhul Marii Uniri...*, p. 51.

68. † Patriarhul MIRON CRISTEA, „Cuvântare la sfințirea Mănăstirii «Sfântul Ilie» din Toplița (21 octombrie 1928)”, preluare de la Ilie ȘANDRU, Valentin BORDA, *Un nume pentru istorie – Patriarhul Elie Miron Cristea...*, p. 270.

69. Exprimări precum cea care urmează prezintă și partea cealaltă a problemei și vădesc echilibrul gândirii Patriarhului, cu referire la acest subiect: „[...] Dar vremurile nouă au schimbat multe din față acestei «icoane». De o parte preoții s-au ridicat în cultură, fără ca prin aceasta să câștige ceva religiozitatea și evlavie lor, ba – dimpotrivă – creșterea lor în institute străine neținând cont de trebuințele credincioșilor și ale Bisericii, căreia vor avea să-i slujească i-a mai îndepărtat de vechile tradiții ale vieții noastre religioase. Acest fapt i-a îndepărtat pe mulți și de poporeni. Relația între preot și fiii săi s-a mai răcit. Casa preotului nostru din multe sate nu mai are aceeași intrare largă și deschisă pentru toți sătenii și pentru toate femeile frunțașilor, cari vin ca nașe cu finuții lor în brațe, ca să poștească pe «părintele» la botez. Ușa caselor preoțești s-a mai închis, căci – chiar dacă preotul i-ar vedea bucuros pe poporeni săi în casele sale – n-o permite aceasta «doamna preotească», căci mobilele și covoarele aduse ca zestre nu sunt pentru opincile poporenilor, față de cari creșterea ei, primită în institute străine de noi și cultura noastră, nu